

**ОГЛЯД
ЗАСІДАННЯ РАДИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ,
ПРОВЕДЕНИЙ У РАМКАХ XII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ
НАУКИ**

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України в рамках святкування днів науки 16 квітня 2018 р. відбулося засідання Ради молодих учених Інституту. У науковому заході взяли участь керівництво Інституту – директор В. І. Борисов та заступник директора з наукової роботи В. С. Батиргарєєва, а також молоді науковці, аспіранти та здобувачі Інституту.

Відкрила засідання голова Ради молодих учених Д. П. Євтеєва. Із вітальним словом до науковців звернувся директор Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. І. Борисов. Він підкреслив, що проведення такого заходу уже стало приємною традицією і невід’ємною частиною наукового життя Інституту, та побажав присутнім плідних дискусій і успіхів у наукових пошуках.

На заході було заслухано доповіді молодшого наукового співробітника сектору дослідження проблем злочинності та її причин А. Ю. Дзюби та аспіранта сектора дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю В. В. Назарчука.

У доповіді «Система заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників за кримінальним законодавством ФРН та України» А. Ю. Дзюба зазначила, що заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо неповнолітніх у ФРН, включають в себе власне кримінальне покарання, примусові засоби та заходи виховного характеру. При цьому перелік певних видів покарань, які можуть бути застосовані щодо неповнолітніх, суттєво обмежений у порівнянні з тими, що застосовуються до дорослих

осіб. Так само, як і у вітчизняному законодавстві, вони мають скорочені строки та розміри окремих видів покарань, що застосовуються по відношенню до неповнолітніх.

Здебільшого заходи кримінально-правового характеру у ФРН зводяться до заходів виховного характеру, які з позиції законодавця виступають альтернативою кримінальному покаранню. Сутність таких заходів зводиться до виховання неповнолітньої особи, що вчинила злочин, а метою їх застосування є забезпечення правомірної поведінки, яка б унеможливила вчинення нових злочинів відповідною особою у майбутньому. Таким чином, ювенальним кримінальним законодавством ФРН передбачено доволі цікаву систему заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників.

Вітчизняний законодавець у Розділі XV Загальної частини КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» також передбачає низку заходів кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників, а саме – кримінальних покарань (із встановленням особливостей їх призначення щодо неповнолітніх) та власне заходів виховного характеру.

У кримінальному законодавстві Німеччини значна увага приділяється заходам кримінально-правового характеру, не пов'язаним із позбавленням волі. Такі заходи зовні схожі на такі види кримінальних покарань (за КК України), як арешт, виправні роботи, тощо. Але німецьким законодавцем вони віднесені до групи виховних заходів і примусових засобів.

Якщо характеризувати виховні заходи і примусові засоби крізь призму вітчизняного законодавства, то слід зробити висновок про те, що зазначені види заходів є комбінацією окремих видів покарань з альтернативними покараннями примусовими заходами виховного характеру. На погляд А. Ю. Дзюби, зазначена особливість побудови системи заходів кримінально-правового характеру щодо неповнолітніх у Німеччині є відображенням підходу, відповідно до якого позбавлення волі є єдиним видом кримінального покарання для

неповнолітніх, що характеризується каральним, більш репресивним порівняно з іншими заходами кримінально-правового характеру, змістом покарання. Щодо інших заходів кримінально-правового характеру, то виховний акцент останніх посилений настільки, що вони за своєю сутністю належать до інших заходів кримінального-правового впливу на неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення.

Отже, система заходів кримінального-правового характеру щодо неповнолітніх в Німеччині сконструйована таким чином, що за загальним правилом за вчинення кримінального правопорушення неповнолітньому призначаються виховні заходи, і лише у разі, якщо їх виявляється недостатньо, застосовуються примусові засоби або покарання. Таке положення констатує визначальну роль виховних заходів у системі інших заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до неповнолітніх у ФРН.

Також на засіданні виступив В. В. Назарчук із доповіддю на тему «Проблема визначення поняття «Служба цивільного захисту» при кваліфікації злочину».

Він наголосив, що безпека суспільства і держави в надзвичайних ситуаціях природного і неприродного характеру є важливим державним завданням. Законом України від 12 травня 2015 р. було здійснено криміналізацію ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період (крім відбудовного періоду) чи у разі проведення цільової мобілізації з введенням до Особливої частини Кримінального кодексу України ст. 336¹. Тим самим реалізовано державний захід щодо продовження реформування системи цивільного захисту як складника сектору безпеки і оборони нашої країни.

Вказаним законом у термінологічний апарат кримінального законодавства введено термін «служба цивільного захисту». Проведений аналіз матеріалів кримінальних проваджень підтверджує відсутність чітких наукових орієнтирів для правильної кваліфікації зазначеного злочину насамперед у частині розуміння поняття і ознак служби цивільного захисту. Значення цього понят-

тя для правильної кваліфікації злочину, передбаченого ст. 336¹, полягає в тому, що воно є складником об'єктивної сторони цього злочину й разом із іншими об'єктивними та суб'єктивними ознаками складу злочинного ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації є підставою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Точність розуміння ознак злочину, зокрема, поняття «служба цивільного захисту», є запорукою правильної кваліфікації розглядуваного злочину. Разом із тим у нормативно-правових актах спостерігається різне ставлення законодавця до визначення його змісту. Так, у ч. 1 ст. 101 Кодексу цивільного захисту України це поняття визначається як державна служба особливого характеру, покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у мирний час та в особливий період. Порівняння цього визначення із тим, що було надано в Законі України «Про правові засади цивільного захисту» (цей закон втратив чинність в жовтні 2012 р.), дозволяє зробити висновок, що спостерігається певна зміна акцентів. У Кодексі цивільного захисту України передбачена часова ознака такої служби – у мирний час та особливий період. Разом зі тим у попередній редакції дефініції служби цивільного захисту про таку ознаку не йшлося. Крім того, ознакою цього поняття в чинній редакції є статус такої служби – це державна служба особливого характеру. При цьому важливо, що така ознака збережена.

В. В. Назарчук відмітив, що дещо відрізняється від розглянутих дефініцій у термінології поняття служби цивільного захисту, що міститься в Кодексі цивільного захисту, тлумачення, наведене в чинному Положенні «Про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу», По-перше, у Кодексі вказується, то служба цивільного захисту «покликана забезпечувати пожежну охорону, захист населення і територій від

негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків» у вказаний час і період. Разом із тим Кабінет Міністрів України у своїй Постанові зазначає, що ця служба «забезпечує пожежну охорону, захист населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій». За семантикою словосполучення «покликана забезпечувати» визначає призначення служби цивільного захисту щодо пожежної охорони, гарантування захисту, запобігання, реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків. У визначенні постанови Кабінету Міністрів України вже не вказується про призначення, а одразу розкриваються завдання, що виконує ця служба. По-друге, Кодекс функцію «забезпечення» пов'язує з ширшим колом завдань, ніж в іншій наведеній для порівняння дефініції служби цивільного захисту, де така функція обмежена лише пожежною охороною, захистом населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій. При цьому щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідації їх наслідків у мирний час і в особливий період Кабінет Міністрів України лише обмежується завданням – «вживає заходів до запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків у такий час і період».

Як відомо, за змістом слово «забезпечення» є більш широким, ніж «вживання заходів», які можуть і не забезпечувати (не гарантувати) ефективність запобіжних або ліквідаційних заходів.

Таким чином, доповідач встановив обмежену за змістом дефініцію служби цивільного захисту в наведеній постанові Кабінету Міністрів України щодо функцій цієї служби у порівнянні з її визначенням у Кодексі про цивільний захист України. Ураховуючи співвідношення та правове значення законодавчих й інших нормативно-правових актів, на думку В. В. Назарчука, у подальшому доцільно застосовувати дефініцію служби цивільного захисту, надану в Кодексі.

Аналіз наведених та інших нормативно-правових актів, дозволив науковцю визнати обов'язковими ознаками поняття «служба цивільного захисту» такі: (1) ця служба є державною службою особливого характеру, яка знаходиться в сфері управління Кабінету Міністрів України та інших державних органів; (2) її функціональне призначення – забезпечення пожежної охорони, захисту населення і територій від негативного впливу надзвичайних ситуацій, запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, ліквідацію їх наслідків; (3) час і період функціонування (діяльності) – у мирний час і особливий період; (4) її єдиноначальність; (5) ієрархічність; (6) елементами структури цієї служби є органи і підрозділи (зокрема, навчальні заклади цивільного захисту). Щодо цієї ознаки, то, наприклад вона відрізняє службу цивільного захисту за названими елементами від військової служби, служби в органах місцевого самоврядування тощо. Сьомою ознакою служби цивільного захисту є суб'єкти, що її проходять – це: (а) особи рядового і начальницького складу цієї служби, які призначені на такі посади за контрактом; (б) особи, які за контрактом зараховані до навчального закладу цивільного захисту і (в) особи, зараховані за контрактом до резерву служби цивільного захисту та прийняті на цю службу в особливий період та при цільовій мобілізації. Характерною особливістю цих суб'єктів є те, що вони не є військовослужбовцями, військовозобов'язаними чи резервістами під час проходження зборів. Під час демілітаризації особи, що проходять службу цивільного захисту були зняті з військового обліку і знаходяться на обліку в Міністерстві надзвичайних ситуацій. Виняток складають резервісти, які одночасно із зарахуванням до резерву служби цивільного захисту приймаються на цю службу в особливий період та при проведенні цільової мобілізації. Такі особи можуть бути військовозобов'язаними.

Зазначені ознаки служби цивільного захисту є типовими та визначальними. При втраті хоча б однієї з цих ознак перестає існувати служба цивільного захисту як сучасне і реальне явище.

За результатами дослідження поняття «служба цивільного захисту» як складника об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 336¹ КК, В. В. Назарчук підбив підсумки:

1) при кваліфікації розглядуваного злочину слід керуватися визначенням служби цивільного захисту, що наведено у Кодексі цивільного захисту України;

2) поняття «служба цивільного захисту» характеризується сукупністю обов'язкових ознак, зокрема, щодо суб'єктів, які її проходять. Саме за цієї ознакою здійснюється розмежування досліджуваного злочину та інших злочинів, передбачених ст. 336 (ухилення від призову за мобілізацією) та військових злочинів.

При обговоренні наукових доповідей відбулися цікаві дискусії. Відповідаючи на запитання членів ради молодих вчених, доповідачі відстоювали свої ідеї. Водночас вони отримали рекомендації щодо необхідності підсилення аргументації в деяких спірних питаннях їх напрацювань.

Із заключним словом виступила голова Ради молодих учених Д. П. Євтєєва, підкресливши, що Рада молодих вчених є унікальною платформою, де науковці Інституту, які перебувають на початку творчого шляху, можуть обговорити з колегами свої ідеї, намітити подальші напрями досліджень та набутти натхнення. У зв'язку з цим вона запросила молодих вчених, які бажають апробувати результати своїх досліджень, брати участь у подальших засіданнях ради в якості доповідачів.

Д. П. Євтєєва, голова Ради молодих учених, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ;

А. В. Калініна, заступник голови Ради молодих учених, молодший науковий співробітник НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрНУ